

про себе і займе гідне місце у світовій спільноті. Відтак перед Україною постають нові соціально-економічні і політико-правові внутрішньо-і зовнішньополітичні виклики.

*Кузь Т.Г., методист загальноосвітньої підготовки, філолог
навчально-методичного центру професійно-технічної освіти у
Дніпропетровській області*

ПЕДАГОГІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ТВОРЧОЇ СПАДЩИНИ Т.Г.ШЕВЧЕНКА

У літературі кожного народу, серед великих її творців, є поети, імена яких оповиті невмирущою любов'ю і славою. 9 березня 2019 року український народ відзначає 205-річницю від дня народження поета, художника, мислителя, відомого всьому світу як визначного просвітника-гуманіста, Пророка нашої нації Тараса Григоровича Шевченка.

Незважаючи на те, що Шевченко не працював у системі освіти, не написав ніяких наукових праць з педагогіки, окрім «Букваря Южноруського», у яких би спеціально розглядалися освітянські проблеми, тим не менше є підстави говорити про те, що в нього склалася певна система педагогічних поглядів. У творчій спадщині Кобзаря звучать досить цінні думки щодо освіти й виховання, багато з яких є актуальними й сьогодні.

Педагогічні погляди Т.Г. Шевченка стали предметом ретельного вивчення багатьох дослідників. Різні їх аспекти аналізували В.Доманицький, О.Мазуркевич, С.Чавдаров. Окремі дослідження «Букваря» знаходимо у працях П. Потоцького, П. Зайцева, І.Коровицького.

Започатковані педагогічні ідеї Шевченка-громадянина й патріота у творах «Близнюки», «Княгиня», «Варнак», «Музикант», «Нещасний», «Прогулянка із задоволенням і не без моралі», а також «Щоденнику» вплинули на формування педагогічної думки в Україні. Найважливішим для просвітителя було пробудження українського народу, який усупереч рабському стану має право на рідну школу. Велику роль він відводить учителю, який має вірою і правдою служити народові, допомагає вийти із культурної відсталості. Учитель, який цим не живе, досягти своєї мети не може.

Повість «Близнюки» є найбільш педагогічною. Тут Шевченко торкається важливих виховних проблем і вперше звертається до

педагогічних ідей Г. С. Сковороди. Український філософ-просвітитель – одна із дійових осіб твору. У світ етичних ідей Сковороди читача вводить здоровий побут героїв, чесна праця, а також реальні прикмети їхнього життя – дозвілля на пасіці за читанням у оригіналі Горація, Гомера, «Псалмів Давидових», гра на скрипці. Досить яскраво в повісті зображено продукт семінарського виховання – Степана Мартиновича Левицького, майбутнього вихователя дітей Сокир. На прикладі життя й виховання хлопців – близнят Саватія та Зосима прослідковується вплив таких чинників на формування характерів, як: уроджені задатки і звички, набуті в ранньому дитинстві; система виховання в сім'ї та навчальних закладах; роль соціального середовища. В образі Саватія показано ідеальну людину, аби молодь брала приклад з нього, наслідувала його, розвиваючи й удосконалюючи себе як особистість. Саватій Сокира – людина широкої культури, усебічних глибоких знань, здатна застосовувати їх у повсякденному житті. Він національно й патріотично налаштований, морально чистий, віруючий, працьовитий, діяльний, ініціативний. Вихований у родині свідомих і віруючих українців – хуторян сотника Никифора Федоровича та Параски Тарасівни, він згодом добре вчиться в Полтавській гімназії під опікою її попечителя І. П. Котляревського й отримує направлення на навчання за державний кошт в університет на медичний факультет. Саватій поступово усвідомлює істину, що справді щасливою є та людина, яка змогла позбутися всього негативного й задовольнятися тільки благами від власної праці. Хлопець не гребує працею хлібороба. Навчаючись в університеті, приїздить до батьків на хутір, перетворюється на пасічника, намагається поставити на наукову основу ведення бджільництва. Вивчає його особливості й успішно застосовує ці знання на батьківській пасіці. Саватій – людина високої моралі. Серед позитивних якостей найціннішою була його релігійність. Він глибоко усвідомлював і відчував священні євангельські істини, прагнув дотримуватися усталеної православної обрядовості.

У особі Саватія Сокири Т. Шевченко показав ідеальну молоду людину, протиставивши його рідному братові Зосиму. Хлопці – близнюки Ватя й Зося були однаковими зовнішньо, виховувалися в одній родині, однак, у силу різних життєвих обставин, освіти, соціального оточення, у них сформувалися протилежні характери. Рідні брати стали, по суті, соціальними антиподами. Зосим навчався в

кадетському корпусі, а згодом став гвардійським офіцером. Т.Г.Шевченко критикував кадетські корпуси, називаючи їх людиновбивцями, а виховання в них – нелюдським. Унаслідок такого «виховання», перебуваючи серед розбещеного офіцерства, штабс-капітан Зосим Сокира опускається все нижче й нижче, перетворюється в п'яницю, картяра, розпусника, злодія. Формуючи своє педагогічне кредо, Т. Г. Шевченко багато міркував над проблемою методів і методик навчання й виховання, зокрема в початковій школі. Він виходив із того, що навчання – це важка повсякденна праця, тому оволодіння знаннями досягається не шляхом якоїсь таємничої інтуїції, а у процесі практики, важкої життєвої праці. Особливо важливо, – зауважував він, – тактовно підходити до оцінки пізнавальних сил дитини в перші дні навчання, оберігати її від невдач доти, доки вона не захопиться новим для себе видом роботи. На цьому етапі необхідно заохотити перші успіхи учнів. «Одні тільки геніальні натури можуть власними силами пробити грубу кору холодного егоїзму людського і примусити натовп звернути на них вражений погляд. Для натури звичайної заохочення – як дощ для пастовні. Для натури слабкої, заснулої ... одна проста увага, слово ласкаве засвічує її, як вогонь згаслу лампаду». Послідовність у навчанні, глибока усвідомленість матеріалу, розширення кругозору учнів, безперервність освіти – основні дидактичні принципи педагогічної системи Т. Г. Шевченка. Він вважав, що початкове навчання не може обмежувати розвиток дитини лише навичками читання, писання й лічби. Дітям з перших років навчання необхідно давати доступні знання про світ, про держави та народи земної кулі. Добре засвоївши елементарні курси, у майбутньому молода людина легко опанує такі складні предмети, як, наприклад, астрономію чи інші. Ґрунтовне елементарне навчання має стати основою для формування кругозору учня, усебічного розвитку особистості, виховання високої моральності. У цій повісті Т.Г.Шевченко вирізняє три чинники, що мають значення в формуванні особистості:

- задатки і звички, набуті в ранньому дитинстві;
- система виховних впливів навчального закладу;
- вплив того середовища, яке оточує вихованця, вважаючи головним чинником – середовище.

С.Х. Чавдаров наголошував, що «... освітній ідеал Шевченка – це людина багатогранних знань, широкої розумової культури, людина активна, ініціативна, здатна застосовувати свої знання відповідно до

потреб життя. Це людина всебічно розвинута...» [1]. Освітній ідеал Кобзар тісно пов'язував з естетичним та моральним вихованням: «... не кожен може і повинен бути вченим, але кожен повинен мати загальні знання; не кожному доступне високе мистецтво, але для кожного повинна існувати насолода прекрасним».

У повісті «Княгиня» письменник яскраво описує свою шкільну науку. Учителя, «сліпого Совгиря», він жартома називає спартанцем. Пише автор і про покарання різками, що влаштовував Совгир для своїх учнів. Та незважаючи на недоліки старої школи, Т.Г. Шевченко розумів, що вона все - таки відіграла й певну позитивну роль, бо сприяла поширенню освіти. У поемі «Гайдамаки» він пише: «...мене хоч били, / Добре били, а багато / Дечому навчили!».

Реалізацією педагогічної ідеї, що пов'язана із становленням недільних шкіл, стало написання й видання «Букваря Южноруського». Т.Г. Шевченку безпосередньо довелося пізнати особливості старої освіти. Коли хлопцю було вісім з половиною років, його віддали до сільської школи – «дяківки». На першій стадії навчання необхідно було напам'ять вивчити увесь буквар – усі комбінації складів за назвами церковнослов'янських літер. У школі читався Часослов, Псалтир, вивчалася наука письма й лічби (арифметика). Така методика навчання для більшості дітей була важкою й нецікавою. Засобом стимуляції часто виступали тілесні покарання.

«Буквар» мав на меті навчити учнів читати й писати. Тут застосовувалася методика навчання по буквах, після чого учні приступали до читання зв'язаного тексту. У книзі використано Шевченкові переспіви Давидових псалмів, молитви з коментарями, лічба (основи арифметики), думи та народні приказки. Тексти, які давалися для читання, орієнтували на засвоєння народних і християнських цінностей.

Освіта населення для Т.Г. Шевченка була головною справою. З цією метою він задумав підготувати для початкових шкіл дешеві підручники, які б не лише давали елементарні знання, а й формували національно свідомих громадян. Власне, для цього й мали бути створені підручники з географії та історії України. На превеликий жаль, просвітителю ці плани не вдалося реалізувати, але їхнє існування засвідчує про його далекоглядність у розвитку національної освіти.

Отже, ми можемо стверджувати, що Т.Г. Шевченко – це універсальна особистість. У своїх творах проблеми освіти й виховання, просвітитель не просто спостерігав, а осмислював їх з точки зору філософії, бо вірив у розум народу, його творчі сили й самовдосконалення.

Література

1. Сава Христофорович Чавдаров: до 120-річчя від дня народж.: біобібліогр. покажч. / Нац. акад. пед. наук України, Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського ; [упоряд.: Пономаренко Л. О., Пеева С. П., Айвазова Л. М.]. – К.: Нілан-ЛТД, 2012.– (Серія «Видатні педагоги світу»; вип.8).
2. Сверстюк Є. Шевченко понад часом: есеї / Євген Сверстюк. – Луцьк. – К.: Терен, Києво-Могилянська академія, 2011.
3. Біляєв О. Чавдаров Сава Христофорович// Українська мова: енциклопедія. — К.: Українська енциклопедія, 2000.
4. Крисоватий А.. Педагогічний потенціал творчої спадщини Тараса Шевченка// Психологія. – 2014. - №1.
5. Кралюк П.М. Педагогічні погляди Шевченка. [Електронний ресурс]/ Петро Михайлович Кралюк. – Режим доступу: <https://simya.com.ua/articles/71/45546/>
6. Вікіпедія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Чавдаров_Сава_Христофорович .

Літвінова Л.В., здобувач агрономічного факультету

Науковий керівник – **Тихоненко О.В.**, канд. філол. наук, доцент
Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва

НЕЗНАЙОМИЙ Т.Г. ШЕВЧЕНКО

Як відомо, письменницький епістолярій є безцінним джерелом глибшого пізнання внутрішнього світу автора, психології творчості, його дискурсу, який накладається на поведінку і творчість. Епістолярій Т.Г.Шевченка має для сучасності наукову вартість, оскільки відкриває реалії авторського буття, є способом самовираження письменника, несе високий ступінь синтезу поглядів про події, розкриває особу автора-письменника, особливості його творчої майстерності, створює багатогранний і глибший портрет творчої особистості. Епістолярна спадщина Т. Шевченка перебувала у полі зору багатьох науковців: І. Айзенштока, Л. Вашків, С. Ганжи, Р. Гром'яка, Ж. Ляхової. На наш погляд, актуальним є вивчення